

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-635-5-11>

**UNIVERSAL DESIGN IN THE TRAINING OF PHD CANDIDATES:
THEORETICAL FOUNDATIONS AND PRACTICAL ASPECTS
OF IMPLEMENTATION**

**УНІВЕРСАЛЬНИЙ ДИЗАЙН У ПІДГОТОВЦІ ЗДОБУВАЧІВ PHD:
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ
ВПРОВАДЖЕННЯ**

**Yahodnikova Viktoriia
Viktorivna**

*Doctor of Pedagogical Sciences,
Professor,
Vice-Rector for Scientific-Pedagogical
and Innovative Activities
Odesa Regional Academy of In-Service
Education
Odesa, Ukraine*

**Ягоднікова Вікторія
Вікторівна**

*доктор педагогічних наук, професор,
проректор з науково-педагогічної та
інноваційної діяльності
Комунальний заклад вищої освіти
«Одеська академія неперервної
освіти Одеської обласної ради»
м. Одеса, Україна*

Сучасні виклики, зумовлені євроінтеграційними процесами, воєнним станом та трансформаціями в соціально-економічній сфері діяльності українського суспільства актуалізують потребу універсального дизайну в освіті й науці. Це знайшло відображення у низки нормативних документах, зокрема у Глобальних цілях сталого розвитку, Законі України «Про освіту», Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти» тощо.

У Законі України «Про освіту» універсальний дизайн у сфері освіти визначено як дизайн предметів, навколишнього середовища, освітніх програм та послуг, що забезпечує їх максимальну придатність для використання всіма особами без необхідної адаптації чи спеціального дизайну [2, ст. 1]. Тобто універсальний дизайн в освіті й науці передбачає створення такого освітньо-наукового середовища, яке є доступним, зручним та корисним для всіх здобувачів освіти без необхідності спеціальної адаптації. У контексті підготовки докторів філософії це набуває особливого значення, оскільки PhD програми характеризуються високим рівнем індивідуалізації, самостійності, автономії, дослідницької спрямованості, наявності різних дисциплінарних, міждисциплінарних, міжкультурних траєкторій.

Досліджуючи універсальний дизайн навчання дослідники наголошують, що він «...забезпечує комплексну та інноваційну основу, яка

підвищує ефективність інклюзивної освіти в різних умовах. Ґрунтуючись на принципах гнучкості, справедливості та доступності, універсальний дизайн пропонує стратегії, що базуються на дослідженнях, для розробки навчальних програм, які враховують різноманітні потреби здобувачів та проактивно вирішують потенційні бар'єри в навчанні» [3]. З огляду на це, універсальний дизайн не є набором спрощень або пристосувань для здобувачів з особливими освітніми потребами, а є проактивно-партисипативним підходом до проектування освітньо-наукового середовища, що враховує особливості усіх здобувачів. У контексті PhD-підготовки зазначене передбачає створення умов, за яких різноманітність дослідницьких стилів, когнітивних особливостей та життєвих обставин здобувачів розглядається як ресурс, а не як перешкода.

Відтак універсальний дизайн передбачає врахування і подолання потенційних бар'єрів, з якими можуть стикатися здобувачі, зокрема: фізичні (недоступність до навчальних корпусів, аудиторій, бібліотеки, конференц-зали для осіб з порушеннями опорно-рухового апарату); когнітивні (складність адаптації навчальних матеріалів для осіб з особливостями навчання); соціально-економічні (фінансові труднощі, що обмежують доступ до ресурсів та науково-практичних заходів і подій) та психологічні (стрес, тривога, адаптація тощо).

Практика застосування універсального дизайну в академії для подолання визначених бар'єрів відбувається через організацію фізичного простору, створення освітньо-наукового середовища, забезпечення соціально-психологічного супроводу учасників освітнього процесу та дослідно-інноваційної діяльності. Зауважимо, що універсальний дизайн у підготовці здобувачів PhD застосовується у декілька напрямів, а саме: у процесі реалізації освітньої складової освітньо-наукової програми, в організації і проведенні дослідно-інноваційної діяльності та як складник підготовки аспірантів до викладацької діяльності.

Створення доступного фізичного простору передбачає безбар'єрний і зручний фізичний доступ до споруд та навчальних аудиторій академії, а також наявність необхідних матеріально-технічних ресурсів для забезпечення реалізації освітньо-наукової програми. Для цього в Одеській академії неперервної освіти виділені окремі місця для паркування, які обладнані спеціальним чином, із урахуванням додаткового простору для потреб людини, що використовує інвалідний візок. Навчальні корпуси зі сходами облаштовані пандусами, які можуть мати безліч конфігурацій та сигнальними стрічками, дверні отвори мають необхідну ширину для пересування на інвалідних візках.

Дослідницько-інноваційна та освітня діяльність здобувачів забезпечена спеціалізованими приміщеннями педагогічного хабу «Відкритий

освітній простір», який облаштований підйнятною платформою, адаптованим санвузлом, ресурсною кімнатою. У навчальних аудиторіях меблі можуть трансформуватись до потреб здобувачів, а також вимогам універсального дизайну відповідають комп'ютерні робочі місця та мультимедійне обладнання.

Організація освітньо-наукового середовища в академії [1] відбувається на основі концепції універсального дизайну, що ґрунтується на нейронаукових дослідженнях, які демонструють різноманітність способів обробки інформації людським мозком. Реалізація визначених принципів (множинні засоби представлення інформації, множинні засоби дії та експресії, множинні засоби залучення [4]), потребує врахування специфічних факторів у підготовці здобувачів PhD, зокрема: гнучкість освітніх та дослідницьких траєкторій, адаптація менторингу, створення різних форматів активностей, врахування дистанційних і гібридних форматів навчання і дослідження.

Зважаючи на те, що універсальний дизайн навчання як освітня структура інтегрує принципи когнітивної нейронауки, освіти та допоміжних технологій для підвищення адаптивності та інклюзивності методів навчання, освітніх програм та оцінювання [3], кожен здобувач PhD має персоніфіковану траєкторію освітньо-наукової діяльності, що включає розробку індивідуального плану навчання та індивідуального плану наукової роботи, множини форматів подачі інформації, інтеграції формальної, неформальної й неформальної форм гнучкі терміни виконання завдань, різноманітні способи оцінювання тощо.

Для забезпечення доступності до освітньої та дослідницько-інноваційної діяльності використовуються необхідні навчально-методичні матеріали, цифрові ресурси та ІКТ-технології, а саме: Google Classroom з адаптивними налаштуваннями, NVDA (NonVisual Desktop Access), Dragon NaturallySpeaking. Застосовуються в освітньо-науковому середовищі найбільш прийнятні для здобувачів методи і способи спілкування, зокрема української жестової мови, рельєфно-крапкового шрифту із залученням відповідних фахівців обласного інклюзивно-ресурсного центру, який є структурним підрозділом академії, а також забезпечується доступність інформації в різних форматах (шрифт Брайля, збільшений шрифт, електронний формат та інші).

Використання універсального дизайну у підготовці здобувачів PhD передбачає здійснення соціально-психологічного супроводу учасників освітнього процесу та дослідно-інноваційної діяльності. Тому з метою мотивації і підтримки здобувачів, а також виявлення їхніх потреб та допомоги у вирішенні проблем під час реалізації освітньо-наукової програми регулярно проводяться мотиваційні та ресурсні зустрічі. Це дозволяє сформувати стійкий неформальний зв'язок між аспіран-

том, науковим керівником та кафедрою, на якій виконується дисертація.

Консультативну та соціальну підтримку здобувачам PhD надає Центр практичної психології та соціальної роботи, який забезпечує реалізацію особистісно орієнтованого підходу до кожного з урахуванням індивідуальних фізичних, психічних та соціальних особливостей особистості.

Важливим в застосуванні універсального дизайну є забезпечення безоплатної допомоги здобувачам структурними підрозділами академії, участі здобувачів у науково-практичних, методичних заходах, освітньо-наукових проєктах, публікаціях у науковому журналі «Наша школа: науково-практичні студії».

Отже, універсальний дизайн у підготовці докторів філософії є стратегічним напрямом розвитку освіти й науки, забезпечує соціальну справедливість і доступність до освітньої та дослідно-інноваційної діяльності, підвищує якість дослідницької освіти, збагачує науку через різноманітність, забезпечує підготовку майбутніх лідерів інклюзивної освіти, відповідає сучасним глобальним викликам.

Література:

1. Комунальний заклад вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради». Офіційний сайт. URL: <https://oano.od.ua/uk/site/title.html>
2. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII (редакція від 31.10.2025) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
3. Meyer, A., Rose, D. H., & Gordon, D. Universal Design for Learning: Theory and Practice. Wakefield, MA: CAST Professional Publishing. 2014. 278 p.
4. Rose, D. H., & Meyer, A. Teaching Every Student in the Digital Age: Universal Design for Learning. Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development (ASCD). 2002. 216 p.